

**ЗАСТОСУВАННЯ СТРУКТУРНО-СТИЛЬОВОГО АНАЛІЗУ
ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЛІЦЕЇ
ЯК ЧИННИК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ**

Головченко Н.І.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

Серед навчальних дисциплін гуманітарного циклу «особливе значення має література як мистецтво слова» [1]. Метою вивчення літератури, як і будь-якої навчальної дисципліни, є формування гармонійної компетентної особистості, «естетичний розвиток учнів» [2] старшої школи забезпечується насамперед на уроках української та зарубіжної літератур.

Вивчення художнього тексту крізь призму стилю сприяє формуванню компетентного учня-читача, який підходить до вибору, читання та інтерпретації книги як до процесу власного духовного становлення, розвиває інтелектуальні, творчі здібності школярів, формує естетичне сприймання.

Опанування учителем методики вивчення художнього тексту шляхом структурно-стильового аналізу сприяє підвищенню його фахової компетентності.

Методика структурно-стильового аналізу (ССА) художнього тексту передбачає «тлумачення ідейно-художнього наповнення твору шляхом розгляду його типологічних і домінуючої стильових ознак – стильових констант (СК), стильової домінанти (СД), які є гармонійним сплетінням загально-мистецького та індивідуального стилів і які мають своє конкретне вираження в художній закономірності певного тексту» [3, с. 41]. Структурно-стильовий аналіз забезпечує реалізацію діагностичної, інформаційної, розвивальної та виховної функцій, спирається на основні дидактичні принципи аналізу художнього тексту: історизму, науковості, єдності змісту і форми,

доступності, емоційності; враховує методичні принципи викладання зарубіжної літератури: нерепресивної свідомості (толерантності), іманентності, країнознавства, компаративності, контекстового розгляду літературних явищ тощо, а також специфічні для системного застосування структурно-стильового аналізу художнього тексту принципи, а саме: тлумачення стилю як художньої закономірності; виділення в структурі стилю стильових констант (СК), стильової домінанти (СД); забезпечення якісного рівня цілісного аналізу тексту шляхом розгляду найхарактерніших ознак художнього стилю твору; розуміння індивідуального стилю як концентрованого оригінального вияву спільного та індивідуального; сприймання тексту як ієрархічної системи; аналіз тексту як діалогічної моделі автора і читача; системне застосування структурно-стильового шляху аналізу за умови поступової підготовки до цієї роботи.

Структурними складовими системи ССА художнього тексту є:

- 1) формулювання методологічних засад його успішної реалізації;
- 2) встановлення обсягу інформаційного забезпечення;
- 3) обґрунтування застосування категорій СК і СД як одиниць структурно-стильового аналізу художнього тексту;
- 4) визначення етапів структурно-стильового аналізу, їх змісту, логіки та структури;
- 5) перелік художніх текстів;
- 6) визначення доцільних методів, прийомів і форм навчальної діяльності;
- 7) формулювання критеріїв оцінювання ступеня оволодіння вміннями й навичками структурно-стильового аналізу художнього тексту.

Умовою успішного впровадження в практику методики структурно-стильового аналізу художнього тексту є методологічна підготовка суб'єктів процесу, тобто формування підходу до літератури як до мистецтва слова, що живе за іманентними законами, усвідомлення важливості аналізу літературного твору, що є суб'єктивною художньою реальністю, не тотожною об'єктивній реальності, розуміння можливості та доцільності тлумачення смислового наповнення твору шляхом аналізу його стилю, поступове системне здобуття знань, формування вмінь і навичок характеристики особливостей певного

стилю шляхом розгляду його структурних складових: стильових констант (СК) і стильової домінанти (СД).

Вивчення літератури як мистецтва слова, що пов'язане з життям суспільства, але не є їхнім прямим відбитком, як виду мистецтва і як об'єкта літературознавчої науки, що має свої, внутрішні закони творення і функціонування, визначається Концепцією літературної освіти [1], завданням формувати культурну компетентність учня-читача («читати твори літератури, використовувати досвід взаємодії з творами мистецтва в життєвих ситуаціях; створювати тексти, виражаючи власні ідеї, досвід і почуття, добираючи відповідні художні засоби; добирати літературу для читання, щоб одержати насолоду і користь від прочитаного» [4]), чинними програмами із української та зарубіжної літератур, засадничими принципами побудови підручників із цих дисциплін.

Варто усвідомлювати важливість напрацювання навичок аналізу художнього тексту з урахуванням своєрідності його стилю, жанру, змісту, образної системи, композиції, мови, тобто з урахуванням об'єктивно-суб'єктивної, завершено-незавершеної природи твору мистецтва слова. Сприймання художнього тексту будується за принципом діалогічного спілкування письменника з читачем. Художнє сприймання – «це і спілкування з автором, і суперечка з ним, і відкриття нового в житті, і пізнання самого себе, і самовиховання» [5, с. 53]. Основна сутність твору – естетична, він не тотожний об'єктивній реальності, а є художньою реальністю. Необхідно бути налаштованим на читання-відкриття, усвідомлювати, що справжній художній твір після першого прочитання повністю не піддається розумінню, що в ньому закладені смислові потенції, які розкриваються поступово, і тому текст не може мати вичерпної, однозначної чи спрощеної інтерпретації. Важливо співвідносити прочитаний і проаналізований твір з особистим художнім досвідом та розглядати всі аналітичні операції, що проводяться з текстом, як процес співтворчості з автором.

Оволодіння науково-методичним понятійно-категорійним апаратом структурно-стильового аналізу художнього тексту, а саме категоріями художнього стилю (С), стильової константи (СК), стильової домінанти (СД) реалізує інформаційне забезпечення і є важливою умовою ефективного застосування структурно-стильового аналізу художнього тексту. У школі засвоєння цих понять варто планувати на етапі систематичного вивчення курсу української літератури. Під час вивчення літератури бароко спостерігаємо явище художнього стилю, стильових констант (принагідне, первинне знайомство) як способу вираження специфічного світогляду в химерних, контрастних, нетрадиційних формах. Згодом вводимо терміни «художній стиль» (С), «стильова константа» (СК). Розглядаючи літературу романтизму, – закріплюємо знання про С, СК і вводимо поняття стильової домінанти (СД). У подальшій навчальній діяльності щодо творів літератури реалізму школярі вивчають, а також можуть самостійно визначати окремі СК реалізму як напряму чи індивідуального стилю. У старшій школі набуті знання про СК, СД модернізму, течій модернізму, індивідуальних стилів письменників-модерністів учні можуть застосовувати як операційний елемент, як одиниці аналізу художнього тексту. Процес вивчення категорій С, СК, СД має бути теоретично (визначення термінів С, СК, СД) і практично (етапи, види, прийоми навчальної діяльності, вимоги до знань, умінь і навичок) збалансований у курсі української та зарубіжної літератур шляхом використання насамперед міжпредметних зв'язків.

Учені-методисти, психологи наголошують на важливості проведення будь-якого аналізу художнього тексту на належному науково-методичному рівні з метою забезпечення цілісного сприймання творів, повного, свідомого засвоєння їх морально-естетичних багатств. Кожен із видів аналізу має свій підхід до твору, ставлячи в центр уваги одну з його «домінантних сторін» [6, с. 58], зосереджуючись на певних «фактах», застосовуючи певні одиниці аналізу. Оскільки стиль як художня закономірність реалізується на всіх рівнях структури художнього твору, такими одиницями аналізу можуть бути категорії

стильової константи (СК) та стильової домінанти (СД), тому що вони суміщають у своєму смисловому наповненні поняття структури стилю й виявляють свою своєрідність у структурі художнього тексту [3, с. 47].

Структурно-стильовий аналіз художнього тексту наприклад, письменників-модерністів, потребує багатоступеневого підготовчого етапу, низки вступних занять: з'ясування СК, СД модернізму (у порівнянні з реалізмом) як провідного стильового напрямку розвитку літератури на межі ХІХ–ХХ ст.; визначення СК, СД символізму, імпресіонізму, літератури «потoku свідомості» тощо, стильових течій модернізму; знайомство зі СК, СД індивідуального стилю певного письменника, твори якого презентують літературу символізму, імпресіонізму, інші стильові течії модернізму чи оригінальний авторський стиль, що уклався поза межами течій і шкіл; словникова робота; прочитання твору. Логіка такої підготовки до структурно-стильового аналізу художнього тексту передбачає розгляд твору крізь призму типологічних і переважаючих рис (СК, СД) стилю напрямку, течії, індивідуального стилю і водночас визначення їхньої специфіки, своєрідності, оригінальності, новаторства. Наприклад: вивчення художнього тексту відповідно до стильових констант, стильової домінанти модернізму, певної течії (наприклад, імпресіонізму), індивідуального стилю (наприклад, М. Коцюбинського), які щодо конкретного твору (наприклад, «Intermezzo») виступають у ролі чинників стилю.

Отже, стильові константи (СК) і стильова домінанта (СД) є певним концентрованим вираженням стилю твору, його «формулою». Уміння досягнути смисли художнього тексту крізь призму стилю сприяє формуванню педагогічної майстерності вчителя і культурної компетентності учня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Концепції літературної освіти. Наказ МОН №58 від 26.01.11 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/13508/
2. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10–11 класи (рівень стандарту). URL: <https://bit.ly/3bwV7Iy>

3. Головченко Н. І. Література модернізму: художній стиль, методика вивчення: навчальний посібник. К. : Освіта України, 2011. 236 с.

4. МОН пропонує для громадського обговорення проект Державного стандарту базової середньої освіти. 04.03.2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-derzhavnogo-standartu-bazovoyi-serednoyi-osviti>

5. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середній школі. К. : Ленвіт, 2000. 384 с.

6. Наукові основи методики літератури. Навчально-методичний посібник / За ред. Н. Й. Волошиної. К. : Ленвіт, 2002. 344 с.